

SANT ANDREU
de **PALOMAR**
EL MÓN DEL TREBALL

Pau Vinyes i Roig

SANT ANDREU *de* PALOMAR

EL MÓN DEL TREBALL

 efadós®

Ajuntament
de Barcelona

SANT ANDREU de PALOMAR EL MÓN DEL TREBALL

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: febrer 2020

© dels textos: Pau Vinyes i Roig

© del pròleg: Daniel Venteo

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció Catalunya Desapareguda: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial les Torreneres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:

Editorial Efadós

Amb la col·laboració:

Ajuntament de Barcelona
Arxiu Municipal del Districte
de Sant Andreu de Palomar
Arxiu Fotogràfic de Barcelona

Amb el suport:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Assessorament lingüístic:

Esteve Garrell Serrano

Fotografia de portada:

Tomàs Fàbregas Catarineu / Fons Tomàs

Fàbregas Catarineu

Fotografia de la portadella:

Autor desconegut / Fons Toni Espinar Sallarés

Acrònims:

AMDSA (Arxiu Municipal del Districte de

Sant Andreu de Palomar)

ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)

ISBN 978-84-17432-63-8

DL B-6226-2020

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

PRÒLEG

El món del treball i la fotografia domèstica

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

Un poble d'agrícola a industrial

Pàg. 13

CAPÍTOL 1

Masies i feines del camp

Pàg. 27

CAPÍTOL 2

La mudança de la industrialització

Pàg. 101

CAPÍTOL 3

Temps de comerços, oficis, fondes i tavernes

Pàg. 184

ÍNDEX ALFABÈTIC

Pròleg

EL MÓN DEL TREBALL I LA FOTOGRAFIA DOMÈSTICA

Daniel Venteo, historiador i museòleg

Aquest nou títol de la col·lecció Catalunya Desapareguda està dedicat al món del treball a Sant Andreu de Palomar al llarg de la història contemporània, d'ençà que s'han conservat els primers testimonis fotogràfics. La mirada que hi projecta el seu autor, Pau Vinyes i Roig, és ambiciosa i el resultat és aquest llibre que ara veu la llum, imprescindible per als amants de la història de Barcelona.

La singularitat de Sant Andreu durant els segles XIX i XX fa que al seu territori la convivència entre els usos

agrícoles i els industrials hagi estat una realitat fins pràcticament el final del relat d'aquesta obra, a mitjans de la dècada del 1970. Les masies formen part de la seva personalitat històrica de la mateixa manera que ho han fet els grans recintes fabrils, que formen part de l'imaginari col·lectiu dels andreuencs i de tots els barcelonins, com ara la Fabra i Coats, la Maquinista Terrestre i Marítima o la Pegaso, símbols de la industrialització. A la seva ombra, a les places i carrers del nucli urbà, i més enllà, es va desplegar una extensa xarxa de tallers i obradors, com també de petits establiments, que van configurar un paisatge comercial propi que, en molts casos, ja ha desaparegut.

La trajectòria històrica de Sant Andreu en l'últim segle i mig ha quedat recollida en fotografies, sobretot d'origen familiar, que són les que nodreixen en bona mesura els continguts d'aquest llibre. Gràcies a iniciatives com ara la col·lecció L'Abans, la fotografia domèstica comença a tenir el reconeixement que mereix. Sense les instantànies procedents dels àlbums familiars seria impensable un llibre com el que teniu a les mans. Gràcies a les imatges conservades pels descendents de les famílies que protagonitzen les pàgines d'aquesta obra, podem aproximar-nos a la història del món del treball a Sant Andreu de Palomar amb l'extraordinària riquesa documental que Pau Vinyes proposa en les pàgines següents.

AUTOR: DESCONEGUT / FONS: FAMILIA MORAGA-MORA

Introducció

UN POBLE D'AGRÍCOLA A INDUSTRIAL

Pau Vinyes i Roig

Des del neolític que tenim dades d'assentaments humans a l'actual territori de Sant Andreu de Palomar, passant per l'època romana amb les vil·les agrícoles –sobretot dedicades a la vinya– i colomars –d'aquí el nom *Palomar*– fins a configurar una parròquia d'habitants que aniran forjant un nucli urbà al voltant del carrer Gran. Un carrer per on passava, a grans trets, la Via Augusta i el camí ral. Masies que s'integraran en el teixit urbanístic. El segle XIX comportarà la mudança de poble agrícola a barri industrial. A finals del segle XIX, el poeta andreuenc Josep Lluís Pons i Gallarza ens ho deixà ben clar en un romanç poètic dedicat a la Fes-

ta Major de la seva vila de naixença: «Bona vila és Sant Andreu, si no hi manca feina i aigua. Bona vila en seria si no l'haguéssim mudada».

Per fer possible aquest creixement industrial calgué mà d'obra del poble i, sobretot, vinguda d'arreu de Catalunya i, anys després, de la resta de la península Ibèrica. Aquestes dones i homes seran els veritables motors de la revolució industrial. Treballant de sol a sol, des de ben petits i amb sous de misèria. Fins que no arribi el descans dominical i la jornada de les vuit hores, el treball d'aquestes dones i homes serà d'esclau. Sort de les tavernes –per als homes, ja que a les dones els estava prohibit o malvist que hi entressin–, de les corals i dels balls de diumenge i de Festa Major, que alleugeriren el pas del temps i els facilità estones d'oci.

AUTOR DESCONEGUT / FONS PEPITA ROSAS RIBET

CAN GUARDIOLA

A la pàgina anterior, treballadores de l'empresa tèxtil can Guardiola amb el seu encarregat. Les empreses solien agafar mà d'obra infantil a sous molts baixos, com els de les dones respecte als dels homes i amb jornades laborals de més de deu hores diàries. No serà fins a mitjan segle XX que les condicions laborals començaran a millorar.

CAN TIANET

A tocar de la plaça del Mercadal hi havia una botiga de queviures i adrogueria, on també es venia material fotogràfic i s'hi feien revelatges. Era coneguda popularment com *can Tianet*, pel seu antic propietari. A la imatge d'aquesta pàgina, Andreu Mañà –propietari–, tres dependents i un client, a principis dels anys deu del segle XX.

AUTOR DESCONEGUT / Fons FILLS MAÑÀ

Sant Andreu de Palomar ha vist néixer grans indústries tèxtils, metal·lúrgiques i automobilístiques, així com petits tallers i negocis comercials. La Fabra i Coats, la Hispano-Suiza, la Maquinista Terrestre i Marítima, la Fabricació Nacional de Colorants i Explosius..., en són un bon exemple.

També el petit comerç hi ha tingut cabuda i n'ha estat el tret característic de la seva personalitat com a poble. Als carrers i places del poble s'hi han instal·lat botigues, papereries, quioscos de premsa, tallers, forns, rellotgers, matalassers, restaurants i bars..., que conviuen amb l'anar i venir de les andreuencs i dels andreuencs en els seus trajectes vers Barcelona i el replejàs.

Tampoc podem oblidar els petits oficis com el d'escultor i pintor, els tallers mecànics i les farmàcies més que centenàries que hi han deixat petjada. Amb el desenvolupament econòmic dels anys seixanta, el poder adquisitiu de les ciutadanes i dels ciutadans s'eixampla i els permet d'accedir a productes fins aleshores prohibitius per a les

modestes butxaques domèstiques, com electrodomèstics, automòbils i habitatges acabats de construir.

El llibre, ho té molt present, vol dignificar les feines domèstiques durant molt temps, i àdhuc avui, irrecognoscibles com a treball. Feines dutes a terme majoritàriament per dones, les quals, a més de treballar mal remunerades fora de casa, havien de cuidar la canalla, els pares quan eren grans i fer les feines de casa sense cap mena de recompensa econòmica. A elles dediquem el present llibre.

Aquest llibre que teniu a les mans, farcit d'imatges provinents d'arxius personals, públics i privats, no és pas un manuscrit rigorós i acadèmic sobre el món del treball. És un petit tresor gràfic que cerca fer un tast sobre la vida laboral de Sant Andreu. Gràcies a les aportacions de les veïnes i els veïns, així com dels ens públics i privats, hem pogut construir un relat fotogràfic que ens aproxima visualment a l'univers del treball. Resseguir-ne les imatges ens fa copsar un passat que ja no és entre nosaltres, però que ens permet albirar un context històric que és memòria viva.

TOMAS FABREGAS CATARINEU / Fons TOMAS FABREGAS CATARINEU

CAPÍTOL 1

Masies i feines del camp

En l'antic municipi de Sant Andreu de Palomar –annexionat a Barcelona l'any 1897– s'hi han localitzat unes 160 masies i cases de pagès, de les quals amb prou feines en queden unes vint en peu. El creixement demogràfic va comportar que moltes d'aquestes edificacions desapareguessin arran de l'especulació urbanística. Les que hi sobreviuen s'adaptaran al nou entramat urbà.

L'evolució de les vil·les romanes a masos comportà l'explotació i intensificació del conreu de vinyes, cereals i hortes així com de l'activitat ramadera, tot aprofitant, en la majoria de casos, el curs del rec Comtal, de torrents i rieres. Un cop arribada la industrialització, el protagonisme en el món laboral canvià de mans, tot i que continuen havent-hi masies i camps fins ben entrat el segle xx.

Les jornades al camp eren llargues, de sol a sol, i la terra molt feixuga de treballar. Els avenços tecnològics feren que la feina sigués més agraïda. Els pagesos i les pageses que han conreat aquestes terres al llarg dels segles han deixat un llegat humà que ha configurat el tarannà del poble andreuenc.

L'ÀNGELUS

En aquesta magnífica imatge del reconegut fotògraf andreuenc Antoni Arissa i Asmarats hi veiem dos pagesos resant l'àngelus, una pregària que es resa al migdia, dirigida a la Mare de Déu en record de l'Anunciació. En temps de Pasqua se substitueix pel res del *Regina Coeli*. Al fons de la imatge, observem la parròquia de Sant Andreu de Palomar, amb la seva imponent cúpula i campanar, i l'estació del ferrocarril de Sant Andreu –actual Sant Andreu Comtal–. I, al centre, la fàbrica tèxtil Fabra i Coats. Fotografia captada a mitjan anys vint del segle xx.

ANTONI ARISSA I ASMARATS / Fons FAMILIA VINYES-ROIG

